

Кучма И., Open Access Programme Manager for Electronic Information for Libraries (EIFL), Associate Editor DOAJ, orcid.org/0000-0002-2064-3439; Назаровець С., кандидат наук із соціальних комунікацій, директор наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія», Associate Editor DOAJ orcid.org/0000-0002-5067-4498

Рекомендації щодо включення наукових журналів відкритого доступу до каталогу DOAJ // Вісник НАН України. – 2016. – № 6. – С. 88–91¹.

Заповнення реєстраційної форми

Онлайн-заявка для включення журналу в DOAJ ² має вигляд реєстраційної форми, яка складається з 5 блоків.

Перший блок розпочинається з назви журналу (латиницею). Далі слід навести URL саме домашньої сторінки веб-сайту, а не якоїсь іншої, приміром, часто неправильно дають посилання на колекцію журналів чи розділ сайту установи.

Наступна опція – ISSN (International Standard Serial Number). Це унікальний номер, який використовують для ідентифікації друкованої (P-ISSN) і електронної (eISSN) версій журналу. Зазвичай редактор DOAJ автоматично видаляє близько 5–7 % заявок через відсутність зареєстрованого ISSN, тому редакціям слід подбати як про його наявність, так і про правильність інформації, закріпленої за конкретним номером. Отримати ISSN можна безкоштовно – достатньо заповнити відповідну форму на сайті Міжнародного центру ISSN ³.

Далі зазначається видавець журналу, видавнича платформа (наприклад, Drupal, OJS, WordPress, HighWire Press, EBSCO тощо), контактна особа та її координати.

Найбільшу кількість непорозумінь з боку видавців викликають питання, що стосуються плати за обробку/подання статей. Оскільки журнали відкритого доступу розповсюджуються безкоштовно, однією з бізнес-моделей видання журналів є отримання плати після того, як стаття пройшла рецензування і затверджена до друку, або навіть під час подання статей. Як правило, платять не автори, а організації, в яких вони працюють, чи наукові фонди. За даними DOAJ, лише 15 % журналів (1354) беруть таку плату.

¹ Закінчення. Початок див.: Шляхи розвитку української науки. – 2016. – № 9. – С. 92–95.

² <https://doaj.org/application/new>.

³ Requesting an ISSN. Website ISSN International Centre.
<http://www.issn.org/services/requesting-an-issn/>.

Однак, щоб уникнути непорозумінь, інформацію про те, що такої плати немає, слід чітко прописати на сайті журналу. Видання, які беруть таку плату, мають чесно інформувати потенційних авторів про всі фінансові стягнення – ціни слід відкрито вказувати на сайті журналу. Аплікаційна форма містить поле, де потрібно вказати посилання на веб-сторінку журналу з такою інформацією.

Бажано, щоб журнал мав політику довгострокового архівування, використовуючи міжнародні сервіси або уклавши угоду з національною бібліотекою ⁴. Інформацію про це також варто розмістити на веб-сайті журналу.

Крім того, DOAJ просить надати інформацію про використання цифрових ідентифікаторів статей (наприклад, DOI), зазначити, коли журнал почав публікуватися як журнал відкритого доступу, в якому форматі доступні його статті (PDF, HTML, ePUB, XML тощо), описати ключовими словами тематику журналу, обрати мови, якими публікуються статті.

Часто у редакцій виникають непорозуміння щодо питання про передачу метаданих статей DOAJ. Це має робити редакція журналу за допомогою DOAJ API, або надіславши цю інформацію як XML-файл (подивитися, який вигляд має такий файл, можна за посиланням: <https://doaj.org/static/doaj/doajArticles.xsd>), або прописавши це вручну для кожної статті ⁵.

Іноді у відповідь на питання, чи надає журнал статистику про кількість завантажень статей, редакції журналів вказують лічильник відвідувань сайту, але цього робити, звісно, не варто. Ідеться про доступ до сторінки зі статистикою завантажень файлів із сервера сайту.

У журналі обов'язково має бути головний редактор та редакційна колегія (винятки можливі для гуманітарних журналів та журналів про мистецтво, в яких рішення про публікацію можуть ухвалювати лише два редактори, а не редакційна колегія). Сайт має містити актуальну інформацію про те, де працюють члени редколегії (недостатньо вказати лише їхні імена).

Другий блок реєстраційної форми стосується якості та прозорості редакційного процесу. Журнали відкритого доступу мають додержуватися не менш жорстких вимог контролю якості статей, ніж журнали, редакції яких дотримуються традиційної моделі передплати. Тому відомості про тип і процес рецензування слід детально розписати на веб-сайті журналу (peer review, blind peer review чи double blind peer review). Якщо статті не

⁴ List of digital preservation initiatives. https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_digital_preservation_initiatives.

⁵ DOAJ API documentation. <https://doaj.org/api/v1/docs>.

рецензуються, такий журнал не може потрапити у DOAJ (за винятком згаданих вище гуманітарних журналів, де оцінка якості можлива лише кількома редакторами).

Журнал має містити інформацію про мету його видання і тематику, а також інструкції для авторів. Якщо журнал перевіряє подані статті на плагіат (що бажано), цю процедуру слід прописати на сайті. Також редакція повинна вказати, скільки часу в середньому минає від моменту подання статті до її публікації.

На сайті журналу обов'язково має бути декларація про підтримку відкритого доступу.

Редактори DOAJ рекомендують, щоб її текст відповідав Будапештській ініціативі відкритого доступу (BOAI) ⁶. Прикладом такої Декларації може слугувати такий текст: «Перед Вами журнал відкритого доступу, і це означає, що весь його зміст вільно доступний безкоштовно для всіх користувачів Інтернету, які можуть його читати, завантажувати, копіювати, поширювати, роздруковувати, шукати та робити посилання на повні тексти статей чи використовувати їх з будь-якою іншою законною метою, не питаючи попереднього дозволу видавця або автора».

На думку редакторів DOAJ, оптимальним способом показати, як саме журнал дозволяє використовувати свій контент, є застосування відкритих ліцензій Creative Commons задля полегшення використання та створення похідних творів без порушення авторських прав ⁷.

Є шість типів ліцензій Creative Commons:

1. Із зазначенням авторства CC BY. Дозволяє іншим розповсюджувати ваші статті, редагувати їх, вносити зміни, брати за основу для своїх творів, навіть для використання з комерційною метою, за умови зазначення авторства. Це ліцензія з найширшим колом дозволеного, і її рекомендують для максимального розповсюдження і використання ліцензованих матеріалів.

2. Із зазначенням авторства (поширення на тих самих умовах) CC BY-SA. Дозволяє іншим редагувати ваші статті, вносити зміни в них, брати за основу для своїх творів, навіть для використання з комерційною метою, за умови зазначення авторства і розповсюдження похідних творів на таких самих умовах. Цю ліцензію часто порівнюють з вільними ліцензіями «копілефт» і ліцензіями відкритого коду. Всі нові твори, засновані на вашому, будуть розповсюджуватися за тією ж ліцензією, а отже, будь-які

⁶ The original BOAI declaration. Budapest Open. <http://www.budapestopenaccessinitiative.org>

⁷ Що таке Creative Commons. <http://www.creative-commons.org.ua/about-creative-commons>.

похідні твори будуть також доступні для комерційного використання. Цю ліцензію використовує Вікіпедія.

3. Із зазначенням авторства – без похідних CC BY-ND. Дозволяє розповсюдження, комерційне і некомерційне використання, поки твір передається цілим і в незмінному вигляді та із зазначенням авторства.

4. Із зазначенням авторства – некомерційна CC BY-NC. Дозволяє іншим редагувати ваші статті, вносити в них зміни, брати за основу для своїх творів лише з некомерційною метою.

5. Із зазначенням авторства – некомерційна (поширення на тих самих умовах) CC BY-NC-SA. Дозволяє іншим редагувати ваші статті, вносити в них зміни, брати за основу для своїх творів лише з некомерційною метою, за умови, що автори похідних творів вказують вас як автора оригіналу і ліцензують свої твори на тих самих умовах.

6. Із зазначенням авторства – некомерційна (без похідних) CC BY-NC-ND. Надає користувачам найменший обсяг прав, дозволяючи їм лише завантажувати статті й ділитися ними з іншими за умови зазначення авторства. Комерційне використання статей і будь-які зміни в них заборонені.

Кожна з цих ліцензій має короткий виклад і повний юридичний текст. Їх визнають суди багатьох країн, але в Україні поки що не було прецедентів на судовому рівні.

Редактори журналів можуть також скористатися спеціальним онлайн-конструктором, що допоможе обрати відповідну ліцензію. Для цього потрібно лише відповісти на два запитання: Чи дозволяєте ви розповсюдження похідних творів, оснований на вашій статті? Чи дозволяєте ви комерційне використання статті? Вам запропонують HTML-код, який можна скопіювати і вставити на веб-сторінку і який міститиме посилання на обрану ліцензію.

Якщо журнал використовує різні ліцензії Creative Commons для різних статей, то в інформації про журнал редактори DOAJ рекомендують вказувати знак найбільш обмежувальної ліцензії. На сайті журналу бажано також вказувати ліцензії Creative Commons в інформації про кожну статтю.

Зрештою, використання саме ліцензій Creative Commons не є обов'язковим, можна використовувати й інші аналогічні ліцензії, проте журнал зобов'язаний проінформувати читачів, у який саме спосіб дозволяється використовувати статті.

Більшість наукових журналів відкритого доступу не вимагають від авторів передавати журналам виключні майнові права. Редакціям журналів потрібно вказати власну політику щодо передачі майнових авторських прав.

Крім зазначених вимог для включення до каталогу, є ще низка рекомендацій DOAJ задля підвищення якості відкритих журналів. З метою відзначення журналів, які дотримуються найкращих практик відкритих публікацій, створено спеціальну відзнаку DOAJ Seal, для отримання якої журнал повинен:

1. Підтримувати політику архівування контенту на зовнішній платформі (LOCKSS, CLOCKSS, Portico).

2. Використовувати постійні ідентифікатори для опублікованих статей (DOI, Handles, ARK).

3. Передавати в DOAJ метадані статей.

4. Вставляти в метадані статей машиночитану інформацію про тип ліцензії Creative Commons.

5. Дозволяти використання контенту відповідно до ліцензій CC BY або CC BY-NC.

6. Використовувати зовнішній каталог для реєстрації своєї політики відкритого доступу (Sherpa/Romeo, Dulcinea, OAKlist, Héloïse, Di-adorim).

Редакція журналу не може самостійно звертатися з проханням щодо отримання DOAJ Seal. Відзнаку присуджує Редакційна рада DOAJ на основі інформації в анкеті та результатів технічної експертизи. Станом на травень 2016 р. «Праці Одеського політехнічного університету» – єдине українське наукове видання, що отримало відзнаку DOAJ Seal.

Інтеграція науки України у світовий науковий простір є одним з головних завдань нашої національної політики, а питання оптимального поширення рецензованих вітчизняних журналів серед світової академічної спільноти – безумовно, одна з найважливіших його складових. На сьогодні більшості українських видань дуже складно увійти до реферативних баз даних Web of Science Core Collection чи Scopus. І результати досліджень, опубліковані в українських журналах, можуть потерпати через брак уваги з боку наукової спільноти. Зміни, що відбулися останнім часом у процесі сучасної наукової комунікації, дозволяють стверджувати, що сьогодні, за умови дотримання видавничих стандартів, відкриті публікації здатні відігравати роль надійного каналу поширення наукової інформації. Тому як урахування рекомендацій редакторів DOAJ загалом, так і безпосереднє включення до каталогу здатне допомогти відкритому рецензованому журналу стати читаним і впізнаваним у науковому світі.